

düğü çalışmalarını 16 Nisan'daki toplantısıyla sona erdirdi. 23 Nisan'da başlayan ikinci devre Lozan görüşmeleri meclisin kapalı olduğu dönemde yürütüldü ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla neticelendi. Daha çok Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği adayların seçildiği yeni meclis 11 Ağustos'ta çalışmalarına başladı ve 23 Ağustos'ta antlaşmayı onayladı.

Antlaşma, bir yandan I. Dünya Savaşı'nı Türkiye açısından sona erdirirken bir yandan da Osmanlı Devleti'ni hukukî ve malî açıdan tasfiye edip yeni Türkiye Devleti'nin milletlerarası temele oturtulmasını sağladı. Yabancı güçlerin İstanbul'dan çekilmesi, 6 Ekim'de Şükrü Nâilî Paşa kumandasındaki Türk birliklerinin İstanbul'a girmesiyle tamamlanmış. Ankara 13 Ekim'de yeni devletin başşehri olurken 29 Ekim 1923'te Türkiye Devleti'nin yönetim şeklinin cumhuriyet olduğu ilân edildi. Halifelik saltanat makamı gibi algılandığından 3 Mart 1924'te kaldırılarak Osmanlı hânedanı mensuplarının tamamı yurt dışına çıkarıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Ankara 1927), İstanbul 1961, I-III; *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler*, Ankara 1981; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası: Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923)*, Ankara 1992, I; Mehmed Arif, *Anadolu İnkılabı, Milli Mücadele Anıları: 1919-1923* (haz. Bülent Demirbaş), İstanbul 1987; E. Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, Ankara 1944; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimizin Esasları*, İstanbul 1951; a.mif., *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1960; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953; Tefvik Biyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Ankara 1955, I; M. Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, Ankara 1959-65, I-II, tür.yer.; *Türk İstiklâl Harbi* (nşr. Genelkurmay Başkanlığı), Ankara 1962-75, I-VII; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, İstanbul 1966, I-II; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1966-68, I-II, tür.yer.; *Sivas Kongresi Tutanakları* (haz. Uluğ İğdemir), Ankara 1969; Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970, tür.yer.; Kâzım Özalp, *Milli Mücadele: 1919-1922*, Ankara 1971-72, I-II; A. J. Toynebee, *Türkiye: Bir Devletin Yeniden Doğuşu* (trc. Kasım Yargıcı), İstanbul 1971; G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (trc. A. Cemel Köprülü), Ankara 1971; a.mif., *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1970-73, I-II; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1973-86, I-II; a.mif., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995; *Heyet-i Temsiliye Kararları* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1974; Osman Ulagay, *Amerikan Bastırında Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1974; *Heyet-i Temsiliye Tutanakları* (haz. Uluğ İğdemir), Ankara 1975; E. J. Zürcher, *Milli Mücade-*

lede İttihatçılık (trc. Nüzhet Salıhoğlu), İstanbul 1987, tür.yer.; Ayferi Göze, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrim Tarihi*, İstanbul 1989; Mustafa Balcıoğlu, *Belgelerle Milli Mücadele Sırasında Anadolu'da Ayaklanmalar ve Merkez Ordusu*, Ankara 1991, tür.yer.; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, İstanbul 1991, I-IV; Mustafa Keskin, *Hindistan Müslümanları'nın Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919-1923)*, Kayseri 1991; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1998, I-II; Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992; Ali Çetinkaya'nın *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Ankara 1993; Bilge Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Ankara 1994, tür.yer.; L. Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu* (trc. Necdet Sander), İstanbul 1994, s. 201-416; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Ankara 1996, I-IV; Mehmet Fatişoğlu, *Sultan Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadelede*, Kahramanmaraş 1996; Turgut Özakman, *Vahidettin, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele*, Ankara 1997; Zekeriya Özdemir, *Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Hareketleri*, Ankara 1997; a.mif., *Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri*, Balıkesir 1998; Bayram Sakallı, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, İstanbul 1997; Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri*, Ankara 1998; Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, Ankara 1999; A. M. Şamsutdinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi: 1918-1923* (trc. Ataol Behramoğlu), İstanbul 1999, s. 55-301; Emel Akal, *Milli Mücadele'nin Başlangıcında Mustafa Kemal İttihat Terakki ve Bolşevizm*, İstanbul 2002; Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara 2004, s. 199-366; Vehbi Ziya Dümer, "İstiklâl Harbi", *TA*, XX, 373-398; "Mütareke ve Milli Mücadele", *TCTA*, IV-V, 1109-1210.

CEVDET KÜÇÜK

MİLLÎ TETEBBÜLAR MECMUASI

1915 yılında
beş sayı çıkan ilmî dergi.

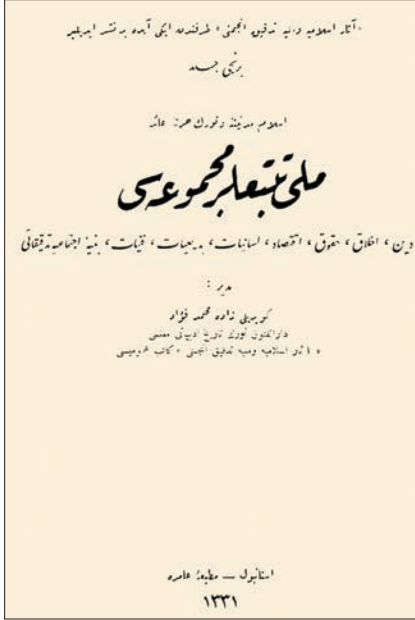
Maarif Nâzırı Ahmed Şükrü Bey'in girişimleri ve 10 Mart 1331 (23 Mart 1915) tarihli iradeyle kurulan Âsar-ı İslâmiyye ve Milliyye Tedkik Encümeni (Encümen-i Tedkik) tarafından İslâm medeniyeti ve Türk kültürüyle ilgili din, ahlâk, hukuk, iktisat, lisâniyat, bedîiyat, fenniyat, bünye-i ictimâiyye tedkikatı hedeflerine yönelik olarak iki ayda bir neşredilmesi planlanmıştır.

İlmî bir heyet olarak teşekkül eden Encümen-i Tedkik, kuruluş gayesiyle ilgili konularda araştırmalarda bulunmak ve ulaşacağı sonuçları yayımlamak üzere Maarif nâzırı tarafından hazırlanan yirmi dört maddelik tâlimatnâme (MTM, sy. 1, s. 188-191) uyarak çalıştı. Encümenin

ilk dokuz üyesi Dârülfünun hocalarından Ağaoğlu Ahmed, Halim Sabit (Şibay), Ziya Gökalp, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Mustafa Şeref ile Meclis-i Sıhhiyye âzası Hüseyinzâde Ali, Gelenbevi İdâdisi Müdürü Şemseddin (Günaltay), eski Halep Defterdarı Ali Emîri Efendi ve Adliye Nezâreti müfettişi umûmî muavini Yusuf Kemal'di (Tengirşen). Bu heyete Beyazıt dersiâmlarından kütüphâne-i umûmî hâfiz-ı kütübü İsmail (Saib Sencer), dersiâm Şerefeddin (Yaitkaya), Vefâ Sultânîsi öğretmenlerinden Rifat ve Maârif-i Umûmiyye Nâzırı Ahmed Şükrü Bey de dahil oldu (a.g.e., I, sy. 1, s. 190-191). Daha sonra müslüman araştırmacılardan aslı, yerli ve yabancılardan fahrî ve muhabir üyeler seçilerek Encümen-i Tedkik geliştirildi ve genişletildi (a.g.e., I, sy. 3, s. 576; II, sy. 4, s. 191). Encümen-i Tedkik'in ilk başkanı Ali Emîri Efendi çok zaman geçmeden kuruldun ayrılmış, yerine Ahmed Şükrü Bey getirilmiştir. İlk toplantısını 22 Mart 1331'de (4 Nisan 1915) yapan encümen bundan sonra Dârülfünun'da kendisine ayrılan özel dairede her hafta düzenli biçimde toplanmıştır.

Encümen-i Tedkik, kendi çalışma alanına giren ilmî mesaisi yanında ancak beş sayı çıkarılabildiği halde derin izler bırakmış olan *Millî Tettebbülar Mecmuası* ile hatırlanmaktadır. Üzerindeki tarihlere göre Mart / Nisan 1331 – Teşrinisâni / Kânunuevvel 1331 (Mayıs / Haziran 1915 – Ocak / Şubat 1916) arasında ikişer aylık olarak beş sayı çıkan derginin yaklaşık 1000 sayfayı bulan hacmi içinde çok sayıda önemli araştırma yayımlanmıştır. Matbaa-i Âmire'de o günün şartları içerisinde iyi cins kâğıda basılan dergi dönemine kadar neşredilen Türkçe süreli yayınların en kalitelipleri arasında sayılmıştır.

Millî Tettebbülar Mecmuası'nda ilerde çok sayıda çalışmaya kaynaklık, yol göstericilik edecek önemli makaleler neşredilmiştir. Bunların başlıcaları Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe" (sy. 1, s. 5-46), "Türk Edebiyatının Menşei" (sy. 3, s. 5-78), "Selçukîler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti" (sy. 5, s. 193-232); Ziya Gökalp'in "Bir Kavmin Tedkikinde Takip Olunacak Usul" (sy. 2, s. 193-205) ve "Eski Türkler'de İctimaî Teşkilâtla Mantıkî Tasnifler Arasında Tenâzur" (sy. 3, s. 385-456); Rauf Yektâ'nın "Eski Türk Müsikisine Dair Tettebbülar: 'Kök'ler" (sy. 3, s. 457-463) ve "Eski Türk Müsikisine Dair Tarihi Tettebbülar: Türk Sazları" (sy. 2, s. 135-141, 233-

Millî Tettebbûlar Mecmuası'nın I. cildinin iç kapağı

240); Martin Hartmann'ın "Dîvânü Lugâti't-Türk'e Ait Birkaç Mülâhaza" (sy. 2, s. 167-170) adlı yazılarıdır. Dergide bunların dışında önemli bir kısım makale de yabancı dillerden çevrilerek yayımlanmıştır. Bunlar arasında Edgard Blochet'nin "Mazdeizm'in Eski Türk İtikadları Üzerindeki Tesiri", Thúry József'in "Orta Asya Türkçesi Üzerine Tedkikler, On Dördüncü Asır Sonlarına Kadar Türk Dili Yâdigârları", V. Barthold'un "Avrupa ve Rusya'da Şarkî Tettebbû Tarihi" gibi tek veya dizi makaleler, ayrıca "Osmanlı Kanunnâmeleri" gibi çok sayıda metin neşri ve kitap tenkidi yer almaktadır. Şeyhülislâm Ebûsuûd Efendi'nin Kanûnî Sultan Süleyman'a sunduğu fetvalarını bir araya getiren *Ma'rûzât* adlı mecmuası da eksik bir nüshası esas alınarak neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İsa Çolaker, *Millî Tettebbûlar Mecmuası Üzerine Bir İnceleme* (yüksek lisans tezi, 1994). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yıldız Akpolat-Davud, "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Sosyolojisinin Kaynakları I: Millî Tettebbûlar Mecmuası", *Türkiye Günlüğü*, sy. 44, Ankara 1997, s. 86-91 (bu makalenin tenkidi için bk. Selim Aslantaş, "Millî Tettebbûlar Mecmuası Üzerine Yazılan Bir Makaleyi Tenkid Münasebetiyle", a.e., sy. 46 (1997), s. 142-144; Zeki Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarihtçilik", *TCTA*, VI, 1591; "Millî Tettebbûlar Mecmuası", *TDEA*, VI, 362.

NESİMİ YAZICI

MİLLİYETÇİLİK

Belirli bir coğrafyada ortak kültürel ve/veya etnik kökene sahip toplulukların siyasi ve tarihi meşruiyetiyle yüceltilmesini hedefleyen siyasal, sosyal, kültürel, dinî düşünce ve yaklaşımlarla ideolojik anlamda millî devletin güçlenmesini en önemli hedef sayan bir anlayış olarak milliyetçiliğin 1789 Fransız İhtilâli'nin ardından geliştiği kabul edilir. Kısa zamanda meydana getirdiği yeni devlet örgütlenmeleri itibarıyla bütün zamanların en etkili siyasî ideolojisi olan milliyetçiliğin modern bir kavram olmasına karşılık kişinin üyesi bulunduğu sosyal gruplara ve kültürel unsurlara sevgi ve bağlılık göstermesi insanlık tarihiyle başlayan tabii bir süreçtir.

Avrupa'da parçalanmış feodal yapıardan mutlak monarşilere geçiş aşamasıyla belirginleşmeye başlayan kimlik homojenleşmesi ve Fransız İhtilâli'nden sonra bir bakıma ulus olgusu ile devletin aynılaşması biçiminde ortaya çıkan yeni devlet örgütlenmesi daha önceki feodal, dinî ya da imparatorluk idealleri etrafında teşekkül eden siyasal yapılanmalardan farklı bir oluşumdur. Bu yeni oluşum, bir yandan halkı egemenliğin kaynağı şeklinde tanımlayarak din veya hânedan kaynaklı iktidar haklarını devre dışı bırakırken öte yandan her ulusun kendi devlet örgütlenmesini gerçekleştirmesi anlayışını doğurdu. XIX. yüzyılın hâkim siyasal akımı olan bu gelişme neticesinde son iki yüzyılda 100'den fazla yeni ulus-devlet kurularak geleneksel yapılanmalar parçalandı. XX. yüzyılda da yeni "mikro milliyetçilik"ler belirdi.

Milliyetçiliğin kökeni ve tezahürleriyle ilgili literatürde, yeni bürokratik devlet formunun meşrulaştırılmasına mâtuף siyasal boyutla bir millete ait olma duygusu, din, dil, etnik yapı gibi kültürel ve iktisadî menfaat gibi maddî unsurlara sık sık vurgu yapılmaktadır. Milliyetçiliği besleyen duyu kanalları ve bunların önceliği şartlara göre değişmekle birlikte milliyetçiliğin meşruiyet zeminini oluşturmada vatan fikri, tarihî derinlik ve dinî aidiyet özellikle baskındır. Bu durum, geleneksel biçimde insanların dünyayı ve hayatı anlamlandırmasında birinci derecede değerlendirdikleri dinle milliyetçilik ilişkisinde ve etkileşiminde daha belirgin olabilmektedir. Bu çerçevede modern milliyetçilik, hiyerarşik değeri yüksek kültür unsurlarından biri olarak yücelttiği kurumlar arasında dine yer verdiği zaman

eklektik bir muhteva da kazanmıştır. Bu husus, özellikle sömürgecilğe direniş sürecinde bazı Asya ve Afrika ülkeleriyle günümüz Doğu Avrupa ülkeleri örneğinde açıkça görülür. Böyle durumlarda genellikle dinî inanç ve sembollerin milliyetçilik hedefleri doğrultusunda yeniden yorumlanıp siyasallaştırılması söz konusudur.

Günümüzde dünyanın hâkim siyasî yapılanmasının milletler ve siyasî sınırlarının da millî devletler temelinde belirlenmiş olması, siyasî düşünceler tarihinin en girift konularından biri olan milliyetçiliği en liberal çeşitlerinden sol düşünce ile birlikte anılanlarına kadar bütün türleriyle hâlâ en çok tartışılan bir vâkıa şeklinde gündemde tutmaktadır. Bu alanda mevcut geniş literatürün işaret ettiği ana husus her zaman ve zeminde geçerliliği olan, sınırları, mahiyeti ve esasları belirli bir tek millet ve milliyetçilik anlayışının ve düşünce sisteminin mevcut bulunmadığıdır.

İslâm Dünyası. Batı'da gelişen siyasî milliyetçilik düşüncesinin müslüman toplumlara intikalinde müslümanların dil ve zihniyet dünyasında daha çok dinî inanç birlikteliğine işaret eden millet kelimesinin bu mahiyetinden soyutlanarak etnik temelli "kavim, ırk" anlamlarında kullanılması ve bu anlamda bir milliyetçiliğin İslâm kültürüyle bir arada bulunup bulunamayacağı daima tartışılmıştır. İnsan topluluklarının etnik özellikleri sebebiyle farklılaştıkları ve bunun onlar arasında statü ve değer farklılıklarına da yol açtığı şeklindeki yaklaşımın, insanlar arasında takvâ dışında bir farklılık sebebi tanımayan İslâmî düşünceye (el-Hucurât 49/13) aykırı olduğu açıktır. Ancak başlangıcı itibarıyla anlam kaymasına uğrasa da zamanla sosyolojik bir mahiyet kazanan milliyetçilik üst kavramıyla meselâ Türkçe'de atıfta bulunulan bütün duyu, düşünce ve siyasî tavır formlarını sadece bu şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Esasen İslâm toplumlarında gelişen ve aşırı yorumlar içeren kavmiyetçilik, ırkçılık gibi yaklaşımlar marjinal akımlar olarak kalırken (bk. İRKÇILIK; KAVİM) İslâmîyet'in bir vâkıa şeklinde farklı kavim ve milletlerin varlığını tasdik ettiği ve kimlik yönünden bunlara ait olmanın bir hikmet taşıdığı da Kur'an'da açıkça zikredilmiştir (el-Hucurât 49/13).

Siyasî bir hareket olarak milliyetçiliğin müslüman toplumlarda gelişmesi Batı'dan farklı bir seyir takip etmiştir. Bu süreç, ya Osmanlılar'da olduğu gibi dağılı-